دوديال ۲۰۲۱/۰۱/۱۳

افغانستان کې هنر، هنری ایجادیات

(میناتور، خطاطي) او ودانی

ځلورمه برخه

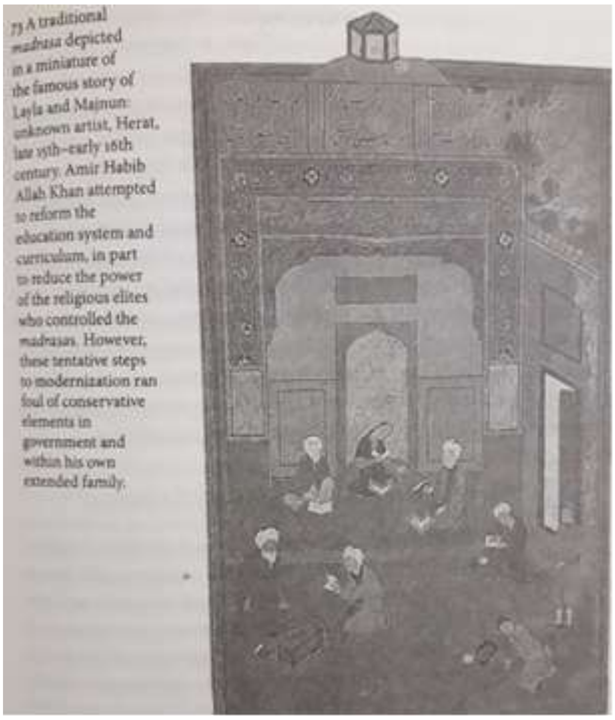

هنری تخلیقات، رغنده کار او د ژوند د رنګينيو انځور او د روزګار سرېږ- تودې د ملتونو دتاريخ يوه مهمه برخه وي. په تيره بيا هنری آثار د يو ملت د لوړ روح، د تمدن او ښکلا او د دوی د تاريخی دريځ ځرګندونه کوي. دا ټول هغه څه دي چې دوی له نورو بيلوی او ځانګړی هويت ورببښي. موږ دقيق او موثق اسناد لرو چې خپل هڅوب وربادی ثابت کړو. ډېر ځله اروپائيان زموږ بډای تمدن او ويرفرهنګ ته ګوته په غاښ پاتي شوي دي. کله چې د اسلام مبارک دين افغانستان ته راورسيد، عربی مورخينو زموږ وطن د نړی له نوادرو وشمير او تجارت، ودانيو، کرنې، صنعت، کاروانسرايونو او نورو اقتصادی، هنری اومدنی ارزښتونو، پرمختګ او طبيعی منظرو ته يې په حيرت کې شول. کلونه کلونه زموږ پيداوارو لکه لاجبرو او زمردو، او وروسته بيا زموږ معنوی ميراث او ورپسي مو صنعت زموږ د وطن نوم په نړی کې مشهور کړی و، زموږ د صنعتکارو صنعت ته به دچين تجار په لوړه بيه حاضر و چې ترلاسه يې کړي او داسي نور مثالونه. له بده مرغه اوس داسي بده ورځ راغلی چې زموږ تاريخی سيالان غواړی تر هرڅه دمخه زموږ فرهنګی ميراث يا له منځه يوسي يا يې په جعل سره خپل کړي. دا هڅې ښکاره رواني دي چې موږ د يوه داسي بدوي او بی احساسه قوم په توګه معرفي کړي چې ګواکي له تمدن، هنر، عواطفو، تساند او نورو سجاياوو سره هيڅ اشنايی نه لرو او ملی تاريخ مو ټول بدويت دی، خو تاريخ د دې سرچپه ثابتوی.

د مقالو د سلسلې په دغه برخه کې به لومړی د هنر او په تیره د افغانی هنر، بیا به زموږ د۸۰۰-۷۰۰کلونو مخکی د خط او میناتوری یو څو بیلګی ذکر شي، البته تردې مخکې مقالوکې د لرغوني دوران مسایل راغلی وو.

نو هنر څه د ی؟

هنر (Art) د انساني فعالیتونو هغې مجموعې او آثارو ته ویل کیږي چې د انسانانو پر عواطفو او احساساتو باندې د اغېزې کولو او د ځانګړې معنا او مفهوم د لېږدولو لپاره ترسره کیږي. هنر د یو ملت جمعی- شعوري کار او آګاهانه فعالیت دی، چې د دوی معنوی عروج څرګندوي. هنر ښکلا پنځول، ښکلاخوښول، ښکلا ستایل، ښکلا پالل او ښکلا لاښکلی کول دي. په دې توګه هنر د طبیعت له زېږنده ښکارندو(پدیدو) څخه توپیر لري او د بشر د هستوونکی خلاقانه ځواک څخه رامنځته شوی ابداعات په هنر کې شمېرل کیږي. لکه انځورګري، پړ توږل، ګرافیکي طرحې، ودانۍ جوړول، موسیقي، شعر، تیاتر، سینما او نور. هنر او هنری اثر تر ټولو سخت او ستونزمن کار او د ډیرو معیارونو لرونکی دی. دنړۍ هرهیواد پخ خپلوهنری هستونو او هنرمندانو ویاړي. پرمختللی هیوادونه په ډیر زیار، ډیرو لګښتونو او له بیلابیلو لارو، خپل هنر او هنرمندان نړۍ ته ورپیژنی او د ځان لپاره یې ویاړ بولی او په دې سره ځان متمدن ثابتوي.
دهنر د ځانګړی ارزښت له مخې، ډیرو پوهانو هنر دعلم تر کچې اوچت کړی او هغه یې د ښکلي، ګټور او یا هم ښکلي او ګټور محصول د تولید لپاره پر عمل باندې ***د علم تطبیق کول*** ښودلي دي.
دهنری آثارو ځینی بیلګې د هنریت تر څنګ د یو شمېر اړتیاوو د پوره کولو لپاره هم وي، لکه خط او خطاطی او میناتور او لوښي جوړول او نور. د هغو محصول تکرار کېدونکی او په هماغه یوه بڼه وي چې دې ته هنري صنعت یا صنعتي هنر وایي، خو هغه چې موخه یې یواځې او یواځې د انسان د ښکلا خوښونې د تندې ماتول وي، نو دې ته ښکلي هنرونه وایي. ښکلي هنرونه د دې له مخې چې آیا د هغو اغېزه د انسان په ذهن باندې د کوم حس له لارې واردیږي، یا په بله وینا آیا دا چې د انسان د ښکلا خوښونې احساس په کومه طریقه پوره کوي، په بېلابېلو ډولونو وېشل کیږي لکه: د پلاستیک هنر، فونتیک، بصري هنر، سمعي هنر او داسې نور. پلاستیک یا بصري هنرونه هغه هنرونه دي چې د انسان په ذهن باندې د هنر اغېزې د باصره حس یا سترګو له لارې واردیږي، نو ځکه له مادي او ثابتو عناصرو څخه جوړ شوي دي چې په لاندې توګه دي:

۱.د معماري هنر یا د ښکلو ودانیو د جوړولو هنر چې د ودانۍ جوړولو یوه څانګه بلل کیږي او د ودانیو د جوړولو، دیکوراسیون، ښکلی کول او سینګار هنر دی.

۲. د حجاري هنر یا له جامدو ماودو څخه د ښکلو شکلونو د جوړولو هنر. دې ته ځکه د حجاري هنر وایي چې زیاتره وختونه دغه ډول شکلونه له تیږې څخه جوړېدل نو ځکه ورته پړ توږل هم وایي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

۳. د انځورګري یا د شیانو د تجسم هنر او د فکر او خیال مجسم کول د خط، رنګ او کرښو په واسطه انځورګري بلل کیږي، خو رنګ پکښې ونه کارول شي او یواځې کرښې وي، نو بیا د رسامی پرځای نقاشي ورته ویل کیږي. ښکلی لیک هم د نقاشي یوه څانګه ده.سمعي یا فونتیک هنرونه هغه دي چې اغېزه یې د غوږ او اورېدو له لارې په ذهن واردیږي نو ځکه یې عناصر مادي او ثابت نه دي، چې په لاندې برخو ویشل کیږي:
۴.موسیقي یا د غږونو په واسطه د ښکلا رامنځته کولو هنر.

۲. ادبیات یا د الفاظو او کلماتو په واسطه د ښکلا رامنځته کول چې دا هم دوه ډولونه لري:
الف) که چېرې د الفاظو په جوړښت د هغو وزن و آهنګ په پام کې ونیول شي، شعر ورته ویل کیږي.
ب) که چېرې الفاظ بې له وزن څخه یو بل سره ترکیب شي نثر ورته ویل کیږي، چې له نیکه مرغه موږ دا تول لرو.
زموږ تاریخی آبدات، لنډی، فوکلور او ولسی ادب او ډیر نور یې مثالونه دی. دمقالو د دغي لړۍ تیروبرخو کې یادونه وشوه چې په لرغونی افغانستان کې به د آبداتو، خط او میناتور څو ریفرنسونه ذکر کړم. دلته غواړم له دغو سرچینو یوه ته یې اشاره وکړم:
نامتو څیړونکی او مورخ L.Lee Jonathan د AFGHANISTAN (A History from 1260 to the Present) په نوم په ۷۸۴مخونو کې له ۱۲۶۰میلادي کال را دېخوا، یعني تقریباً ۷۰۰کاله پخوا څخه دافغانستان د تاریخ مهمي پېښي رااخیستی چي ډیره برخه یي د افغانستان فرهنګی میراث، خط او میناتوری ده، چي دکتاب په آخر کې یي خپل اخځ په ۳۰مخونو کې ښودلی دی. دغه مولف په افغانستان کې میناتوری دهرات له سبک څخه نیولی، بیا تر نورو سیمو او ولایتونو؛ د تاریخی ودانیو،څلیو، زیارتونو، جوماتونو، مدرسو او آن تر دولتی نشان او ملی بیرغ پورې مسایل څیړلي دی.دهرات دمیناتوری سبک یې له یو شمیر بیلګو سره معرفي کړی دی. دهغو جوماتونو، مدرسو او زیارتونو معرفی او عکسونه یې راټول کړي دي، چې یو شمیر یې اوس ندی پاتې، خو له نیکه مرغه ځینې یې لا اوس هم شته. یو میناتور یې دا دی:

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

له هراته تر ملتان پورې يي د دې هنر تاريخ ځيرلی دی او د احمدشاهبابا پرمهال يي هلته دهغو اسلامی مدرسو او جوماتونومثالونه راوړي چې په ښکلی خط او میناتوری ښکلی دي. دغه مورخ د سياسی پېښو تر څنګ د افغانانو کلتوری ځانګړني او د دوی هنری هستوني معرفي کړي دي.

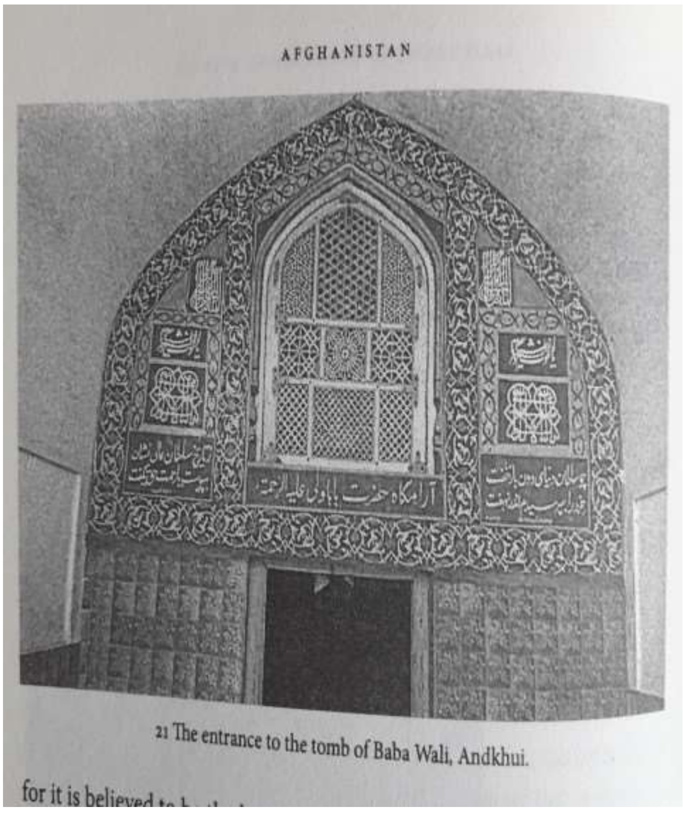

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزی بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ

دغه نامتو لیکوال له هرات څخه تر کندهار، کابل، بامیان، اندخوی، ډیلي، ملتان او کشمیر پورې په زړه پورې شواهد را ټول کړي او ټول یې د لوی افغانستان د فرهنګی میراث په نوم ثبت کړي دي. ده د هغو آثارو نومونه هم ذکر کړی دی، چې د تاړاکونو او یرغلونو یا طبیعی پیښو له امله یا بشپړ له منځه تللی، یا غلا شوي، یا هم دطبیعی پیښو له امله ویجاړ شوي دي. د دغو ټولو څیړنو له کتنې څخه جوتیږی، چې زموږ د خپلو مولفینو په پرتله، بهرنیو څیړونکو دافغانستان د فرهنګی میراث په هکله زیات کار کړی دی، چې د قدر او درناوی وړ دی.

یادونه:

دغه لړۍ دوام لري. ممکن د بوختیاوو له امله یې د خپریدو په موده کې ځنډ راشي، خو لیکوال به یوځل بیا پر دغو لیکنو کتنه وکړي، او پارسي- دري ژباړه به یې هم چمتو کړي. په دې لړ کې له درانه شاعر ورور، ښاغلی سیدرفعت حسینی څخه مننه کوم چې زه یې د یو شمیر ډیرو درنو ذواتو نومونو ته متوجه کړم، چې د بیړي له امله یې یا نومونه هیر شوی، یا یې نوم، لقب او تخلص پوره ندی لیکل شوی، په دوباره اصلاح کې به دغه نیمګړتیا پوره شي، له ښاغلي ع. شریف زاد څخه مننه کوم چې دغه لړۍ یې په دقت لوستی ده. شریف زاد صیب دښکلی خط د لوړې جایزې ګټونکی او د میناتور او ښکلی خط مینه وال دی. دوی ته وعده ورکوم چې د اوسنی وخت خوشنویسان او میناتور هنرمندان به هم معرفي شي، په دغه مقاله کی پرته له دوو عکسونو څخه، نور عکسونه له پورتنی کتاب څخه اقتباس شوي دي .

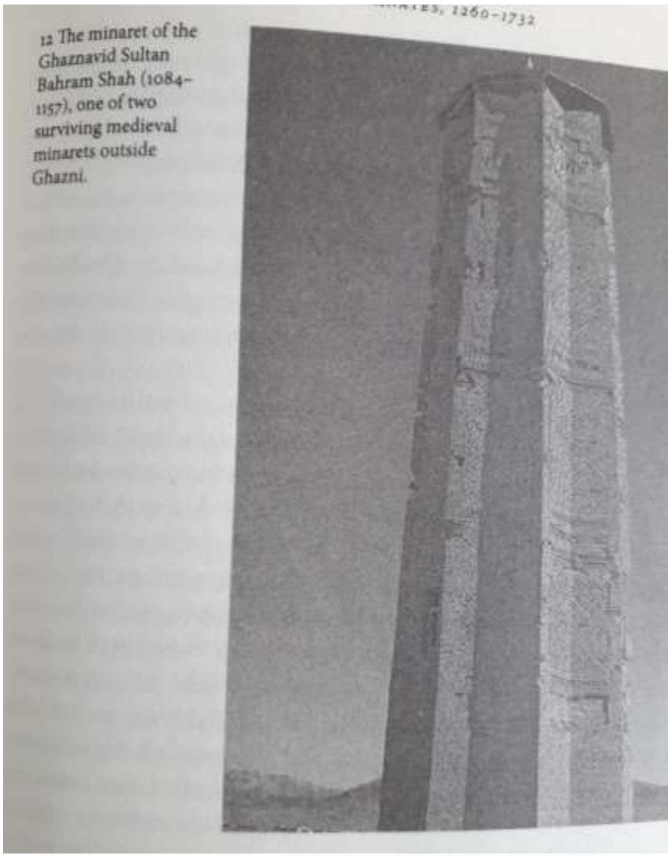

دوام لري.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ